

УДК 657

Павелко О. В.,*асистент Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне*

ВПЛИВ ПРИНЦИПУ НАРАХУВАННЯ ТА ВІДПОВІДНОСТІ ДОХОДІВ І ВИТРАТ НА МЕТОДИКУ ОБЛІКУ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ

У статті розглянуто сутність принципу нарахування та відповідності доходів і витрат. Окреслено підходи науковців до визначення економічного змісту цього принципу. Досліджено вплив принципу нарахування та відповідності доходів і витрат на методику обліку кредитних операцій банків.

Ключові слова: принципи, методика, облік, кредитні операції, банки.

В статье рассмотрено сущность принципа начисления и соответствия доходов и расходов. Очерчены подходы ученых к определению экономической сущности данного принципа. Исследовано влияние принципа начисления и соответствия доходов и расходов на методику учета кредитных операций банков.

Ключевые слова: принципы, методика, учет, кредитные операции, банки.

The article performs the economic essence of the extra charge and conformity principle of income and expenses. The points of views of scientists concerning the economic essence of this principle are considered. The influence of the extra charge and conformity principle of income and expenses to the methodic of accounting of banks credit operations is suggested.

Key words: principles, methodic, accounting, credit operations, banks.

Постановка проблеми. Принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності є визначальними положеннями, які регламентують порядок організації та ведення бухгалтерського обліку банків, формують підходи до підготовки фінансової звітності, що пред'являється зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. У науковій літературі широко представлені і всебічно досліджені різноманітні принципи обліку та звітності. При визначенні їх базового складу існують численні розбіжності у точках зору науковців щодо ідентифікації принципів та їх сутності.

Як справедливо зазначає Л. Бернстайн, "...було б наївно вважати, що близький час, коли фінансовому аналітику більше не буде потрібно за-

йматися принципами обліку. Існує ще багато роботи для подальших обов'язкових удосконалень" [1, с. 52].

Принципи обліку та звітності постійно зазнають нововведень, модифікацій і змін. Банками України вперше було розпочато застосування принципів обліку, що ґрунтуються на міжнародних стандартах, у 1998 р. [2, с. 123], і одним із основних принципів, які використовуються ними від час складання фінансової звітності, є принцип нарахування та відповідності доходів і витрат. Цей принцип найбільшою мірою враховується банками при веденні обліку та формуванні фінансових звітів, і досить вдало його вплив на методіку обліку простежується при облікуванні кредитних операцій. Отже, не викликає сумнівів актуальність цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичну основу цієї роботи склали праці вчених в галузі бухгалтерського обліку, зокрема: Л. М. Кіндрацької [3, с. 4], А. М. Герасимовича, Т. В. Кривов'яз, О. В. Боришкевича, О. А. Мазур, П. Є. Житнього, О. А. Кузьмінської [5], Г. Табачук, О. Сарахман, Т. Бречко [6], Г. В. Пришляк [7], А. А. Михалків [2]. Незважаючи на значні досягнення і напрацювання у цій сфері, питання щодо вивчення впливу принципу нарахування та відповідності доходів і витрат на методіку обліку кредитних операцій банків залишаються недостатньо висвітленими і потребують додаткових розвідок.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні впливу принципу нарахування та відповідності доходів і витрат на методіку обліку кредитних операцій банків, для чого поставлено такі завдання: дослідити сутність принципу нарахування та відповідності доходів і витрат; виявити його вплив на методіку обліку кредитних операцій банків.

Виклад основного матеріалу. Принцип нарахування та відповідності доходів і витрат є одним із найважливіших принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Відповідно до ст. 4 Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16 липня 1999 р. № 996-XIV сутність цього принципу полягає у тому, що "для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно порівняти доходи звітного періоду з витратами, які були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в обліку та фінансовій звітності у момент їх виникнення, незалежно від дати надходження і сплати грошових коштів [8, с. 4].

Отже, дохід визнається у момент продажу активу або надання послуги, а не тоді, коли відбувається оплата активу чи послуги шляхом внесення коштів до каси чи на рахунок банку. Для застосування принципу нарахування головним критерієм є те, що дохід вважається заробленим, коли процес отримання доходу в основному вже відбувся. За умови продажу товарів одержання доходу підходить до завершення, коли право власності на товари переходить від продавця до покупця. Процес отримання доходу за умови надання послуг вважається закінченим, якщо надано послугу, а не тоді, коли грошові кошти сплачено у повному обсязі.

Досить влучно з цього приводу стверджує проф. А. М. Герасимович: “Усі завершені операції реєструються тоді, коли вони мали місце, незалежно від часу отримання або сплати грошей” [5, с. 59].

Критерієм визнання витрат є момент використання товарів чи послуг. Витрати мають місце у періоді, коли товари або послуги використовуються чи споживаються. Заслуговує на увагу твердження Г. В. Прищяк: “... банк на базі принципу нарахування забезпечує відображення всіх завершених операцій тоді, коли вони виникли, а не тоді, коли були отримані чи сплачені кошти, тобто береться до уваги час виникнення події” [7, с. 211].

Перевагою принципу нарахування є те, що його застосування дає можливість інформувати користувачів не тільки про надходження або сплату грошових коштів у минулому, а й про зобов’язання сплачувати кошти або про їх надходження у майбутньому. З огляду на принцип нарахування у системі бухгалтерського обліку нараховані доходи і витрати банку відображаються один раз на місяць або щодня, якщо така операція передбачена за умови використання визначеного програмного продукту.

Принцип нарахування, як справедливо зауважує проф. Л. М. Кіндрацька [4, с. 59], передбачає:

- 1) визнання результату операції протягом періоду її здійснення;
- 2) відображення операції у фінансовій звітності того періоду, у якому вона проведена;
- 3) формування інформації про зобов’язання до оплати (кредитове сальдо рахунків нарахованих витрат) та про суми до отримання (дебетове сальдо рахунків нарахованих доходів).

Рахунки нарахованих доходів за дебетом кореспондують з рахунками класу 6 “Доходи” (кредит рахунків), а рахунки нарахованих витрат за кредитом – з рахунками класу 7 “Витрати” (дебет рахунків). Це означає, що на рахунках 6-го класу “Доходи” обліковуються як реально отримані доходи, так і нараховані, що підлягають отриманню відповідно до термінів, передбачених угодами. З іншого боку, обсяг витрат банків формують суми фактично сплачених витрат, понесених витрат та суми нарахованих витрат, що підлягають сплаті з огляду на зобов’язання банку.

Іноді трапляються випадки, коли достовірно оцінити обсяг заробленого доходу від надання послуг неможливо. У такому разі дохід визнається та відображається в обліку у сумі, що відповідає вже понесеним витратам, і яка підлягає відшкодуванню. Таким чином в обліковій процедурі банку забезпечується дотримання принципу відповідності.

Підтримуючи професора А. М. Герасимовича, зазначимо, що принцип відповідності забезпечує обчислення фінансового результату звітного періоду через зіставлення доходів звітного періоду з витратами, що були понесені для отримання цих доходів [5, с. 60].

Якщо в банку обліковується актив, який приносить дохід впродовж кількох звітних періодів, то завдяки використанню принципу нарахуван-

ня доходи визнаються шляхом систематичного їх розподілу між усіма періодами з помісячним періодом нарахування. Ключовим положенням принципу відповідності є те, що доходи і витрати повинні бути правильно оцінені в кожному звітному періоді. Принцип відповідності визначає порядок оцінювання витрат, виходячи з цілі, задля якої витрати мали місце. Нарахування та відповідність західні автори розглядають як окремі самостійні принципи.

Так, даючи характеристику принципу відповідності, Б. Нідлз наголошує на необхідності зіставлення доходів звітного періоду з витратами, завдяки яким вони були отримані [9, с. 483].

Принцип нарахування та відповідності досить яскраво простежується при веденні обліку кредитних операцій банку. Для прикладу можна відстежити таку операцію (табл. 1).

Таблиця 1
Журнал реєстрації операцій банку з обліку наданих кредитів

№ з/п	Зміст операції	Дт	Кт	Сума, грн.
1.	Відображено суму наданих зобов'язань з кредитування	9129 "Інші зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам"	990 "Контрраханки для рахунків розділів 90-95"	220000
2.	Списано зобов'язання з позабалансового обліку в момент одержання позичальником коштів	990 "Контрраханки для рахунків розділів 90-95"	9129 "Інші зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам"	220000
3.	Перераховано банком суму кредиту на рахунок позичальника за мінусом комісійних	2062 "Короткострокові кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання"	2600 "Кошти на вимогу суб'єктів господарювання"	220000-2200= 217800
4.	Відображено комісійні банку	2062 "Короткострокові кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання"	2066 "Неамортизований дисконт за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання"	2200
5.	Нараховано відсотки банку за користування позичальником (щомісяця впродовж березня-серпня 2010 р.)	2068 "Нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання"	6026 "Процентні доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання"	220000 *20% /12міс. =3666,67

6.	Клієнтом сплачено відсотки за кредит (щомісяця впродовж березня-серпня 2010 р.)	2600	2068	3666,67
7.	Відображено щомісячну амортизацію дисконту (щомісяця впродовж березня-серпня 2010 р.)	2066 “Неамортизований дисконт за кредитами в поточну діяльність, що надані суб’єктам господарювання”	6026	2200/6= 366,67
8.	Погашено кредит клієнтом	2600	2062	220000

Банк “А” надав кредит товариству “Б” на закупівлю матеріалів, що використовуються для здійснення основної діяльності. Дата підписання кредитного договору – 01. 02. 2010 р. Основна сума кредиту – 220 тис. грн. Дата зарахування коштів на поточний рахунок ТОВ “Б”, що обслуговується банком “А” – 28 лютого. Комісія – 2,2 тис. грн. Ставка кредиту – 20% річних. Термін дії – 6 місяців. Погашення кредиту – 1 вересня (наприкінці терміну дії кредитного договору). Проценти нараховуються та сплачуються на початку місяця.

Як свідчать дані табл. 1 банком щомісячно впродовж терміну дії кредитного договору відображається амортизація дисконту (ряд. 7). Тобто, комісійну винагороду, яку отримано 4-й операції (2200 грн.), банк рівномірно розподіляє на весь період дії кредитного договору (6 місяців). Відтак, бачимо реалізацію принципу нарахування та відповідності: станом на 1 вересня 2010 р. (на дату закінчення терміну дії кредитного договору) сума комісії буде повністю амортизована, тобто з огляду на принцип відповідності віднесена на доходи звітних періодів; відповідно до принципу нарахування процентні доходи нараховуються та сплачуються щомісячно.

Відповідно до Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженої Постановою Правління НБУ від 27. 12. 2007 № 481, банк відносить на рахунок неамортизованого дисконту чи премії за кредитами суму наперед отриманих (сплачених) комісій та амортизує їх на процентні доходи (витрати) протягом дії кредитного договору в разі прийняття позитивного рішення щодо надання/отримання кредиту.

Якщо для прикладу дослідити іншу ситуацію щодо надання банком кредиту юридичній особі на суму 90000 грн. на 6 місяців під 20% річних з умовою сплати відсотків одночасно з поверненням суми кредиту (через шість місяців), то банк зобов’язаний щомісяця обліковувати дохід у сумі 1479,45 грн. ($90000/365/100*20*30=1479,45$ грн.). При цьому буде форму-

ватися проведення: дебет рахунків нарахованих доходів кредит рахунків 6-го класу "Доходи".

Отже, можна констатувати, що незважаючи на те, що підприємство реально сплатить банку за надану послугу лише через шість місяців разом із поверненням тіла кредиту, банк зобов'язаний щомісяця обліковувати дохід, дотримуючись таким чином принципу нараховання та відповідності.

Висновки. Таким чином, принципи бухгалтерського обліку є невід'ємною частиною формування обліку та його концептуальної основи, що накладає відбиток на методику бухгалтерського обліку конкретних операцій банків. Погоджуючись із твердженням проф. Л. М. Кіндрацької, зауважимо, що цей принцип забезпечує точне відображення результатів за фактами здійснених операцій у підсистемі фінансового обліку та у фінансовій звітності саме тих періодів, до яких вони належать" [3, с. 71].

Проведене дослідження дозволило обґрунтувати вплив принципу нараховання та відповідності доходів і витрат на методику обліку кредитних операцій банків. У запропонованій статті визначено, що:

1) банками відображається щомісячна амортизація дисконту впродовж терміну дії кредитного договору, яка належить до складу доходів звітних періодів;

2) процентні доходи нараховуються та сплачуються банками щомісячно, незважаючи на те, чи відбувається систематичне їх надходження на рахунки банків від клієнтів.

Подальшим напрямом наукових розвідок з цього питання буде вивчення впливу інших принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності на методику обліку визначених операцій банків.

Література:

1. Бернстайн Л. А. Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация / Л. А. Бернстайн; [пер. с англ. И. И. Елисеєва; под ред. проф. Я. В. Соколова]. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 624 с.
2. Михалків А. А. Принципи бухгалтерського обліку: суперечності поглядів / А. А. Михалків // Вісник Житомирського державного технологічного університету: наук. журнал. Економічні науки. – 2010. – Вип. 4 (54). – С. 123-127.
3. Кіндрацька Л. М. Бухгалтерський облік у банках: методологія і практика: моногр. / Л. М. Кіндрацька. – К. : КНЕУ, 2002. – 286 с.
4. Кіндрацька Л. М. Фінансовий та управлінський облік в банках: підруч. / Л. М. Кіндрацька. – К. : КНЕУ, 2009. – 816 с.
5. Облік і аудит у банках : [підруч.] / [А. М. Герасимович, Л. М. Кіндрацька, Т. В. Кривов'яз та ін.]; за заг. ред. проф. А. М. Герасимовича. – К: КНЕУ, 2006. – 536 с.
6. Табачук Г. П. Фінансовий облік у банках: навч. пос. / Г. П. Табачук, О. М. Сарахман, Т. М. Бречко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 424 с.
7. Пришляк Г. В. Врахування принципу нараховання при формуванні методики обліку доходів і витрат банківських установ / Г. В. Пришляк // Вісник

Житомирського державного технологічного університету: наук. журнал. Економічні науки. – 2010. – Вип. 3 (53). – С. 211-214.

8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV / Все про бухгалтерський облік: [Всеукраїнська професійна бухгалтерська газета]. – 2011. – № 10. – С. 3-8.

9. Нидлз Б. Принципы бухгалтерського учета / Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Колдуэлл; [под. ред. Я. В. Соколова]. – 2-е изд. – М. : Финансы и статистика, 1994. – 496 с.